

Trípodos, número 20, Barcelona, 2007

# Eugeni Xammar: un superperiodista sobrevolant el futur

Francesc Canosa

**Francesc Canosa** és periodista i doctor en Comunicació. Ha treballat com a guionista i reporter a diferents canals de televisió i a la premsa. Actualment dirigeix documentals per a televisió, col·labora a diferents mitjans de premsa i escriu llibres. També col·labora com a investigador a la Universitat Oberta de Catalunya i a la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna-URL.

*Eugeni Xammar is the most international journalist that Catalonia has ever had. He lived a good part of his life abroad working for all kinds of mass media and political entities. War correspondent during the First World War and witness to the rise and triumph of Nazism, his journalist nose sniffed out the great events of Europe between the wars. His brief, clear, concise, eclectic and acute style is that of a modern journalist who has to explain a quick new world in a few lines. Xammar was a total, global journalist who anticipated the future and the journalism of tomorrow.*

**A** la seva targeta de visita senzillament es llegia: “Eugeni Xammar”. Aquell bocí de paper li obria portes a París, Ginebra, Londres, Berlín... Ningú sabia mai on era, però fos on fos allà s’olorava la notícia. Com a bon sentimental feia viatges llampec a Barcelona. Aleshores, a l’Ateneu, algú cridava: “Ha arribat en Xammar!”.<sup>1</sup> La frase corria i s’aixecaven Francesc Pujols, Josep Pla, Josep Maria de Sagarra... S’havia d’aprofitar abans que fugís esperitat. Tothom volia saber què succeïa a Europa i aquell periodista rodamón i llegendari ho sabia.

Eugeni Xammar (1888-1973) va passar la major part de la seva vida a l’estranger. Per la Catalunya que va del primer terç del segle XX fins gairebé les acaballes del franquisme va ser un periodista virtual només amb rostre de tinta de paper. Però els joves periodistes de la Segona República, com Domènec de Bellmunt, ja prenien nota de la influència real de Xammar en l’intergeneracional *star-system* periodístic del país: “En [Francesc] Pujols va fer-me l’elogi de dues primeres figures del periodisme català: Eugeni Xammar i Josep Pla”.<sup>2</sup> Pla, l’amic, ja va deixar ben escrites i raonades les habilitats, personals i professionals, d’aquell “superperiodista”.<sup>3</sup>

72

Dotat —físicament i periodísticament— d’un nas avançat, d’una mirada perforadora i visionària, d’uns dits àgils i precisos, així com d’un mapa mental liberal, anglès, català, vaja, d’una ironia al cub, el periodisme de l’escardalenc Xammar volava amb la gavardina de la modernitat. Eren els dies en què el periodista era “heroi dels temps moderns”,<sup>4</sup> gràcies als poders d’uns mitjans de comunicació ja de masses que transformaven la realitat en mediàtica.

Xammar (com Pla o Gaziell) va capgirar l’heroi de paper i va aconseguir ser real, autèntic, perquè lluny d’afilerar-se en el periodisme romancer de bohèmia i absentia (irreal, mistificat i que es

---

<sup>1</sup> BELLMUNT, D. de. *Figures de Catalunya*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1933, p. 86-87.

<sup>2</sup> *Ibid.*, p. 115.

<sup>3</sup> PLA, J. *Obra completa*. Vol. 35: *Notes del capvesprol*. Barcelona: Destino, 2004, p. 124. Amb aquestes reflexions de Pla ja queda palesa l’admiració vers Xammar: “En Xammar m’ha ensenyat més que tots els llibres plegats. És l’home més intel·ligent que jo conec, el que té un cop d’ulls més segur i un coneixement del món més vast. És, encara, la naturalesa de l’home més humana que he tractat, la persona menys primària, el senyor que té la raó més desperta i l’enteniment més clar”. PLA, J. *Obra completa*. Vol. 43: *Caps-i-puntes*. Barcelona: Destino, 2004, p. 280.

<sup>4</sup> ARTÍS, A. A. (Sempronio). “El periodista, heroi dels temps moderns”. *Mirador* (21 de febrer de 1935), p. 6.

feia passar per autèntic), va treure pit perquè tothom l'entengués.<sup>5</sup> Ell sí que tutejava la realitat. Breu, clar, concís, directe, ràpid, agut, les seves informacions són les palpitations del corresponsal, del redactor d'agències, de l'agent de premsa, del nou periodista que sap que el món del segle XX és extens, complex i fugisser, i s'ha de comprendre clissant un mapa anomenat notícia.

Xammar mira, ensuma, talla la realitat, l'adoba de nou i l'amaneix amb uns grans de mordacitat. Les seves cròniques no tenen ni un grum de greix i les serveix abans que ningú a taula. És la recepta del periodisme modern. L'avançada del periodista total, del *freelancisme* poliglòt i global, del periodista xarxa del segle XXI.

Eugeni Xammar és un jove de cabellera lleonina que està connectat a la realitat del seu temps. Quan aquell saltataulells —d'una empresa de manufactures de cotó— d'aire esperitat surt al carrer, busca, detecta, emmagatzema i processa una cultura feta a les biblioteques públiques, les conferències de l'Ateneu i les lectures manlleuades a la son. Despertarà, periodísticament, als setze anys quan debuta al setmanari catalanista *La Tralla*, "escrit més aviat amb els peus que amb les mans",<sup>6</sup> i on ja començarà un mètode de treball que l'acompanyarà al llarg de la seva vida: enviant els articles per correu.

El catalanisme és la notícia estrella i explosiva a la Catalunya de principis de segle. Un escamot lerrouxista crema la redacció del setmanari, i de *La Tralla* en sortirà *Metral·la*. Xammar també dispararà des de allà, però el seu gran salt serà desembarcar el 1907 a *El Poble Català*, el diari dels dissidents de la Lliga Regionalista i que vol aplegar el republicanisme catalanista. Xammar és un articulista de primera pàgina, amb un estil transparent, impetuós, original, escriu sobre "Catalunya"; "les lluites"; "les bombes"; "els atemptats terroristes", sobre aquell "moment present, que té una importància absoluta i doble perquè és l'avenir del passat i el passat de l'avenir".<sup>7</sup>

Xammar ensuma la pólvora. Sap que "revolucionaris rima amb primaris" i presenciarà una Setmana Tràgica que marca la seva

<sup>5</sup> SÁEZ, F. *Què (ens) passa? Subjecte, identitat i cultura en l'era de la simulació*. Barcelona: Proa, 2003, p. 134.

<sup>6</sup> XAMMAR, E. *Seixanta anys d'anar pel món*. Barcelona: Quaderns Crema, 1991, p. 68. Periodisme i política, tot anava lligat aleshores, i Xammar des de la seva joventut també milità a la Unió Catalanista, formació a la qual sempre va ser fidel.

<sup>7</sup> XAMMAR, E. "El moment present". *El Poble Català* (18 d'abril de 1907), p. 1. A *El Poble Català* també deixà anar la seva melomania i va fer de crític musical.

vida: arriba l'hora de marxar de Barcelona.<sup>8</sup> El periodista s'enlairarà el 1909 i ja no deixarà de volar en fulls de paper de tot el món.

Primer aterratge a Buenos Aires, on treballarà als diaris *La Argentina* i *El Diario*. Massa calma. Ràpid cap a París, on de 1910 a 1912 cultivarà amistats i professions de tot tipus. Comença a animar-se. El 1913 queda seduït per Londres. Farà traduccions, entrarà a la redacció del *Manchester Guardian*, serà l'home d'*El Día Gráfico*, tot "corresponsalejant" amb Julio Camba, Ramiro de Maeztu o Salvador de Madariaga, i posant les antenes als clubs britànics.

Però, de nou, la pólvora farà volar la vida professional de Xammar. Esclata la Primera Guerra Mundial i serà enviat especial —al front francès i a la flota britànica— de *La Publicidad* i l'agència Iberia. Inquiet, busca, remena i troba enfocaments originals, vius, audaços: un vol en biplà amb vent humorístic; la flota britànica ancorada en les aigües agredolces de la batalla de Jutlàndia o el relat minuciós de "la idiosincracia del soldado inglés", aquell *sportman* que sempre va vestit amb "higiene física y moral", "como si más que a una batalla fuese a un baile".<sup>9</sup> El periodista sap enquadrar la realitat, prem el disparador i la instantània és nítida, interessant i, és clar, és notícia.

Amb la Gran Guerra l'oftalmologia periodística i política es corregeix. Catalunya s'emmiralla més diàfanament a Europa. Pel periodisme Xammar (com Gaziel i després Pla) esdevindrà un oftalmòleg que venç el periodisme miop, estràbic i fa veure a Catalunya les tècniques i mètodes de treball del periodisme modern, professional, rigorós, sintètic, de dades, matisos, de riques fonts d'informació, d'amor a la realitat.<sup>10</sup>

Tot això és copsa quan Xammar, el 1918, torna a Barcelona per ser redactor en cap de la revista aliadòfila *Iberia* i corresponsal del diari nord-americà *The World*. El periodista Claudi Ametlla recorda les innovacions que Xammar va importar: "Hi redactà unes notes curtes, com els editorials dels diaris anglesos, que agradaren molt. Ací

<sup>8</sup> Sobre aquest fet decisiu de la seva vida, Xammar afirma que va marxar de la ciutat per "pecats de joventut" (XAMMAR, E. *Seixanta anys d'anar pel món*, p. 92). Xavier Pla apunta que "probablement" Xammar va abandonar precipitadament Catalunya "a causa de la seva negativa a fer el servei militar" (vegeu el pròleg de XAMMAR, E. *Cartes a Josep Pla*. Barcelona: Quaderns Crema, 2000, p. 14).

<sup>9</sup> XAMMAR, E. "La idiosincracia del soldado inglés". *La Publicidad* (26 de juliol de 1916), p. 3.

<sup>10</sup> Per les aportacions d'Eugeni Xammar com a modernitzador del periodisme català, vegeu CASASÚS, J. M. *Periodística catalana comparada*. Barcelona: Pòrtic, 1993, p. 241-249.

començarem a assabentar-nos que, rere les paradoxes, aquest amic sabia compondre raonaments molt llegívols i ben construïts”.<sup>11</sup>

Xammar ja té trenta anys, però la seva vida professional neix, mor i torna a néixer com una notícia. De 1919 a 1922 treballarà a Madrid (*El Sol*, *Fígaro* i *La Correspondencia de España*) i a Ginebra, com a redactor de la Societat de Nacions. El periodista xarxa multiplica els seus contactes, fonts d’informació, amics, experiències, articles... El món cada cop es fa més petit i jeroglífic. Diuen que Europa torna a ser feliç, però l’escèptic home de paper no s’ho creu. Olorà: “l’ou de la serp” s’està covant a Alemanya.

Vida dins d’una vida, l’estada d’Eugeni Xammar a Alemanya de 1922 a 1936 és l’etapa més brillant pel periodista, però la més trista per la persona: el món, el seu món, Europa, Catalunya s’esborren fins a convertir-se en invisibles. La pólvora tornarà a envair la seva pituitària.

Protegit per la seva gavardina europea Xammar es convertirà el 1922 en el flamant corresponsal de *La Veu de Catalunya* —i el 1924, de *La Publicitat*— a Berlín. Aquella Alemanya és com un soldat borni i amb croses després de la Gran Guerra i recorrerà el país amb Josep Pla, que hi aterrarà com a corresponsal mòbil de *La Publicitat* el 1923. Aquest any s’estan gestant els ous bèl·lics del futur.

L’ocupació de la Conca del Rhur per part de les tropes franceses és una nova ascla per la convivència mundial. Xammar és un intèrpret instantani de la realitat i només mirant els ferrocarrils sap si a un país hi ha pau o guerra: “Pau vol dir regularitat i precisió de les comunicacions. Guerra vol dir inseguretat i desgavell”. No hi ha dubte: “hi ha la guerra”.<sup>12</sup>

El retrat de la guerra el tindrà davant també aquell 1923 quan, amb Josep Pla, entrevistà “un ximple sense mesura ni aturador”, “un d’aquests homes vinguts al món expressament per fer-se retratar”: Adolf Hitler. Tot fa tuf de futur: “Si volem que Alemanya visqui hem d’eliminar els jueus”, afirmà el polític.<sup>13</sup> Malgrat el còctel burleta i incrèdul del periodista les seves cròniques sobre l’Alemanya dels anys vint retraten les ferides d’un país de postguerra que comença a creure en els miracles promesos per aquell

<sup>11</sup> AMETLLA, C. *Memòries polítiques. 1890-1917*. Barcelona: Pòrtic, 1963, p. 347.

<sup>12</sup> XAMMAR, E. “Jornades a la Conca del Rhur (1)”. *La Veu de Catalunya* (25 de febrer de 1923), p. 6.

<sup>13</sup> XAMMAR, E. “Adolf Hitler o la ximpleria desencadenada”. *La Veu de Catalunya* (24 de novembre de 1923), p. 5.

“ximple”. Europa vol veure cicatrius, però el periodista, sap, irònicament, que en aquell país “n’hi ha per sucra-hi pa”.

Xammar no para de remenar. Viatja a Rússia amb Pla; maquina amb el de Llofriu fer un gran diari per Catalunya; junts critiquen el periodisme arcaic del nostre país; escriu, llegeix, tradueix, fa contactes... Plans i més plans en un Berlín cada cop més cosmopolita i esquitxat per la modernitat dels cabarets, el cinema, els esports... Les realitats es multipliquen, les masses avancen i el periodista fixa la freqüència d’un món polifònic i calidoscòpic.

El 1931 Xammar mira Europa i veu “La cruïlla de camins”, “el camí de la pau i el camí de la inquietud”.<sup>14</sup> Mira cap a casa i veu que la Segona República és només “Un llampec que venia a il·luminar un cel ple de pressentiments tètrics”. A Berlín el cel també cada cop és més gris. Surt al carrer i veu que “casi ningún día la verdad de por la mañana ha sido la verdad de por la noche, y la verdad de la noche no ha sido nunca la verdad de la mañana siguiente”.<sup>15</sup> Al paper hi ha un rostre d’estupefacció i darrera una ombra: el nazisme. Ras i curt: són els teletips que escopirà el futur.

Professionalment, tot i que és corresponsal del diari madrileny *Ahora* se les ha d’enginyar com pot davant les portes que se li tanquen. Crea una innovadora cadena informativa pròpia i envia vuit articles mensuals a diversos diaris sud-americans per sis dòlars. El periodista total, el *free-lance* de la realitat, el supervivent, sura, persisteix i sobrevola un present de creus amb braços torçuts.

En aquestes cròniques Xammar continua sent el professional modèlic: breu, clar, concís, ràpid, però ja no és tant burleta com als anys vint. És testimoni viu —i amb memòria— de l’ascens i triomf del nazisme. Cada ratlla és una esgarrapada al futur: els mítings formiguer, el boicot als jueus, les campanyes d’esterilització, els mitjans de comunicació com a arma ideològica, els simulacres d’atacs aeris... Xammar fa punta de la realitat i punxa amb només una ratlla: “El día en que los alemanes, en lugar de saludarse en nombre de Dios empezaron a saludarse en nombre de Hitler, nació en Alemania un nuevo culto”.<sup>16</sup>

A Catalunya també hi ha altres cultes per denunciar. El gener de 1936 comença a col·laborar al setmanari satíric *El Be Negre*

<sup>14</sup> XAMMAR, E. “La cruïlla de camins”. *Mirador* (23 de juliol de 1931), p. 1.

<sup>15</sup> XAMMAR, E. *Crónicas desde Berlín (1930-1936)*. Barcelona: Acantilado, 2005, p. 94.

<sup>16</sup> *Ibid.*, p. 305.

“un dels millors periodistes catalans” sota el pseudònim de Peer Gynt: tota una profecia dramàtica. Xammar-Peer Gynt no fa broma amb res, és volcànic, rutilant, esllavissadís. Al seu punt de mira de paper ja anuncia un cop d’Estat militar i dispara contra qualsevol agitador social que es bellugui.

Xammar descarrega contra “el feixisme espanyol” —amb còmplices a l’exèrcit i la policia— i els seus “aliats naturals”: els anarquistes de la FAI, “els professionals de l’assassinat i de l’atracament”. Els seus articles són fletxes que malgrat llençar-se des de centenars de quilòmetres tornen a encertar la diana de la realitat. Les paraules de Peer Gynt no agraden als anarquistes i exigeixen amb insults i amenaces el “nombre de pila bautismal” del periodista.<sup>17</sup> Aquell va ser el darrer article de Xammar-Peer Gynt i *El Be Negre* no tardaria gaire a morir. Quedava menys d’un mes per l’inici de la Guerra Civil.

Les parets d’Europa s’estrenyen i Xammar ha de fugir de l’ambaixada espanyola a Berlín, on és cap de premsa. A París l’espera la mateixa ambaixada i el mateix càrrec, la col·laboració amb la Generalitat exiliada, una nova feina a l’agència nord-americana Associated Press. Al sud Franco, al nord Hitler: el món queda aixafat.

Xammar s’aixeca, és un supervivent, un professional del demà. A inicis dels anys cinquanta el periodista marxarà a Washington per fer de traductor a les Nacions Unides. I tornarà, anys després, a Europa per fer tasques similars a l’Organització Mundial de la Salut, a Ginebra. Des dels dies dels desastres col·laborarà en diverses publicacions catalanes de l’exili. El seu nom ja és llegendari: mític i llunyà. I més d’un es pregunta si el periodista més internacional de Catalunya existeix.

El 1972 Montserrat Roig el troba a la casa familiar de l’Ametlla del Vallès. Li queda un any de vida i aquell “llop sentimental i escèptic”<sup>18</sup> de vuitanta-quatre anys es continua mostrant elèctric, clar, original, irònic, xerraire, contundent, com una notícia. Xammar no ha quedat del tot “inèdit” com li profetitzava Josep Pla, però part de la seva vida, la seva obra, encara s’ha d’olo-

<sup>17</sup> Peer Gynt. “Els anarquistes em demanen la fe de baptisme”. *El Be Negre* (27 de maig de 1936), p. 1. Xammar en un article anterior també havia assenyalat els pistolers de la FAI com a assassins dels germans Badia, que eren els encarregats dels serveis d’ordre públic de la Generalitat. Vegeu Peer Gynt. “Els assassins i llurs còmplices”. *El Be Negre* (13 de maig de 1936), p. 1.

<sup>18</sup> ROIG, M. “El senyor Eugeni Xammar: un llop sentimental i escèptic”. *Serra d’Or* (febrer de 1972, núm. 149), p. 11-15.

rar al paper i vola per l'aire, segurament perquè, com va dir el seu amic arran de la seva mort, Xammar vivia "del futur". D'aquest demà que pocs oloren i molts necessiten que els hi expliquin amb una brúixola informativa per orientar-se en la geografia de la confusió. Aquest és el periodisme, i el periodista, del futur.